

identitás stb.) vonatkozó igazságok, ismeretek és ismeretelméleti garanciák helyett csupán a halott nagymama szemében visszatükröződő, visszaverődő kutató tekintet igyekezetét tudja felmutatni.

Milbacher Róbert legfrissebb munkájának abszolút pozitívuma, hogy egy olvasmányos történet keretében tudja eddigi szépírói munkásságának majd' összes építőelemét összerendezni. A *Keserű víz* lehetetlen feladatául választott nyelvi módon szerveződő élethalapítás „törekvés-poétikája” pedig kifejezetten szimpatikus szerzői szándék. A szöveg leginkább neuralgikusnak nevezhető esztétikai horizontja az E/1. elbeszélésmód hol a giccs határát súroló, hol modorosságba forduló túlesztétizált nyelvhasználata. Ez olykor – lévén a szerző maga is irodalmi szövegek profi olvasója – túlon túl is reflexív, „okoskodónak” nevezhető túlmagyarázásokba fut, némileg az értelmező előtti interpretációs feladatokat is csökkentve: „Úgy lebegnek ezek a lányok a családi emlékezet tudattalanjában, olyan elmosódó, mégis nyomasztóan kísértő árnyakként, mint a megkeresztetlenek lelkei a pokol tornácán, arra várva, hogy valaki fölvigye őket oda, ahová valójában tartoznak. [...] Nem lehet véletlen, hogy Mnemoszüné és Léthé forrásai egy helyről fakadnak, így nem csak az emlékezés, hanem a felejtés vizéből is innia kell annak, aki szóba akar állni akár élőkkal, akár holtakkal. [...] [v]életlenül se pillantsunk hátra, akármit is hallunk a hátunk mögül, vagy akármennyire is vágyunk látni a múlt alvilágból felhozott maradványait. Lót asszonyának és a szerelmét eltékozló Orfeusznek a története legalábbis óvatosságra kellene intsen mindannyiunkat” [51–52.]. [Magvető]

KLAJKÓ DÁNIEL

Könnyednek látszó valóság

PETŐCZ ANDRÁS: *AZ ÖREGASSZONY, AKI VALAMIKOR KISLÁNY VOLT*

Petőcz András kötetében sajátosan felépített tükörtörténetek jelennek meg, bennük „a férfi, aki” és „a lány, aki” az embereket, mindannyiunkat megtestesít. Emberközeli és mítoszt teremtő elbeszélések körvonalazódnak, ahol az emberi – nagyon is emberi – történik meg. A kötet fülszövegében olvasható, hogy „az elbeszélések hangvétele a klasszikus magyar rövidpróza hagyományait folytatja, sokszor Mándy Iván, vagy éppen Csáth Géza stílusát idézik, a nyolcvanas évek prózai hagyományán túllépve azonban ismét a történet kerül bennük előtérbe.” A kötet a korábban megjelent *A denevér vére* [2019] és az *Arcok* [2008] című elbeszéléskötet folytatása, kiegészítése és újraközlése is, a *Felkészülés a temetésre* című elbeszélést pedig Tandori Dezső emlékének [is] szánta a szerző. Petőcz természetes és spontán, kissé magyarózó jelleggel, morális, érzelmi és kissé csodás háttérrel ruhazza fel a szövegeket, és mintegy megjelöli azt, akiről és amiről szól a történet, tulajdonságokat, attribútumokat társítva a szereplőkhöz. A szövegstílus elmesélő, elbeszélő jellegű, ahol az élet egyszerű(nek gondolt, de nagyon összetett) toldalékai vannak jelen, a fizikai jelenlét mellett az elme tartalmaival, a szellem felé fordulás igényességével, sajátosan finom humorral.

A tulajdonságok, személyiségek, karakterek átkötöttek, megjelennek több szövegben is [például *A gyáva* és az *Anya alszik*, *A festő* és a *Váratlan ajándék*].

Petőcz érzékletesen fogalmazza meg a születés és halál, létezés és elmúlás, a nemzedékek egymás mellett élésének szövevényét [*A hegedűművész*, *A mosoly*, *Váratlan ajándék*], amely (előre)jelzi a nemzedékek és az ember saját létezésének fázisait, változásait. Az egyik térből a másikba helyezi a létezést, a meg-nem-születést a megszületéshez rendeli, a szövegekben megjelenő példákon át jelezve a kontrasztot a „De megoldottuk a tablettákkal. Különben pedig ez csak valamiféle sejtegyesülés még ebben az időszakban. Ilyenkor még nincs idegrendszer sem” [*A festő*], és a „A küszöbre odatett fehér pólját ekkor veszi észre. A fehér póljában egy gyerek. Egészen apró gyerek. Alszik. Talán még mosolyog is kicsit, álmában.” [*Váratlan ajándék*] szövegrészekkel. A generációk ábrázolása egy másik fontos szálon is jelen van a kötetben, ahol konkrét történelmi háttérhez kötődik a felismerés egy konkrét személy vonásaihoz társítva: „Mélyen ülő, hideg, kék szemei vannak, amikor ezekbe a szemekbe néz az öregasszony, mindig megborzong kicsit, mintha valami hűvös fuvallat érné hirtelen a testét”, amely egy múltbeli eseményre asszociál: „A kislány, aki ma már öregasszony, nagyon félt [...] a kulcslyukon keresztül egy jellegzetesen csontos arcú [...] férfit látott [...] Mélyen ülő, hideg kék szemek néztek a szekrényajtó felé, éppen a leselkedő lány szemébe.”; majd ugyanezzel a felismerő jelleggel keretezi a szöveget Petőcz: „Amikor a postás mélyen ülő, hideg kék szemébe pillant, megborzong kicsit, mintha valami hűvös fuvallat érné hirtelen a testét” [*Az öregasszony, aki valamikor kislány volt*]. A történetben a meghatározatlan „idegenek az öregasszony anyai nagyszüleinek a szobáját foglalták el. Akik akkor már a közeli idők otthonában laktak. Az Alma utcában. Mert ott volt az otthon. Egy ház, ahova nagyon beteg, ápolásra szoruló öreg embereket helyeztek el.” [Uo.]. Petőcz a helyszín és az otthon említésével a Városmajorban lezajlott mézszárlásokra utal, amelyeket 1944 ősze és 1945 januárja között követtek el a budapesti XII. kerület nyilas szervezetének a tagjai: „Nem tudta, hogy az apja, vagyis a fiú nagypapája fegyvert fogott, és üres óráiban kórházakban, öregek otthonában gyilkolja azokat a honfitársakat, akik valamiért nemkívánatosak az akkori államhatalom szempontjából.” [*A mosoly*].

Ebből vezethető le az időben egymást követő periódusokban az együtt-létezésnek egy konkrétabb példája is. Szintén megnevezetlenül, de megjelenik egy olyan személy [„Ott áll a fiú, az apa fia, a nagypapa unokája az emelvényen.” *A mosoly*], akinek az apja és a nagypapa is politikai aktivitással és pozícióval rendelkezett. Mintha a Szentháromság egy ironikus, nagyon sajátos minőségben, önmagából kifordulva álló jelenlétét vetítené elénk a szerző, az Atya, a Fiú és a Szentlélek negatív megtestesülésével, ahol ez a megtestesülés hordozza magában magát a történelemmé alakult hátteret. A férfi mosolya cinikus és magabiztos, és azt sugallja: „ti nem tudtok semmit” [Uo.]. A rejtett összefüggések, a látható és a láthatatlan együttese Petőcznél a generációs hármás által képződik meg, valamint az örökség szellemiségét is megmutatja, mit őriz a múlt, mit a jelen, és hogyan ismerhető fel a láthatóban és a láthatatlanban az igazság és a valóság, hogyan ér el a múlt a jelenbe, és kérdéssé válik, hogy kincs, érték, vagy valami egészen más minőség-e az örökség, és milyen az adott helyzetnek a minősége, melyben az ember a saját lehetőségeihez mérten él [*A hegedűművész*, *A mosoly*]. A férfi „fontos dolgokat mond. Emberi méltóság-

ról, nemek és nemzetek egyenjogúságáról. Beszél a környezetről, a békésebb, szebb élet lehetőségéről” [A mosoly]. Petőcz a felismerések összefüggését tárja fel. Vagyis a felismerés megváltoztatja az eddigi ismeretet és nézőpontot, a hozzáállást más irányba viszi el. Petőcz írásainak különleges íze van [A mohikán igaz története, A hajléktalan, A hegedűművész, A látogató, Váratlan ajándék, Tóbi néni], a szövegeket a felismerések keringésében tartja, ahol a keringés maga a városi közeg, a benne egymás kölcsönhatásában létező emberek, események és érzések halmaza, továbbá Petőcz ismerős, budapesti atmoszférája [Halászbástya, Donáti utca].

A nők és férfiak helyzete részben elkülönül, eltérő csoportot képez az ember helyzetét és életét bemutató eseményegységben. Petőcz a szerelemről [hetero- és homoszexuális közeledésekről] a szexualitás nyersebb jelenlétével együtt ír [A gyáva, A lány, aki szeretett, A festő, Sárga, kockás zakó, Teremtés – avagy különös utazás]. Az ember tulajdonsága, testi és lelki szerelemre irányuló vágya körvonalazódik az érzés[ek]ben, de nemcsak a szerelem által motivált cselekményekben. A szerelem – nem közhelyes és nem banális – felfedése és felfedezése az embernek biológiai-kémiai jelenségként is megnyilvánul. A szexualitás, bujaság mint egyfajta főbűn is megjelenik a gyáva férfi életében, de a tartózkodása, a büntől [is] való félelme dominál a Másikkal szembeni zárva maradásban. A szexualitás önmagában riasztó hatású is lehet: „a festőt tulajdonképpen egyetlen dolog foglalkoztatja, és ez a test, a férfi- és női test maga, valamint a testek egyesülése, olykor felnagyítva, kifejezetten pornografikusan, de egyben művészién ábrázolva. Anna alig tud levegőt venni. Erre nem számított. A hozzá legközelebb álló állványon felfedez egy fekete-fehér grafikát, amelyik hatalmas méretben mutatja, hogyan fogadja be, nyeli el az egyik nemi szerv a másikat.” [Sárga, kockás zakó].

A halálfélelem [Üres napok, A mohikán igaz története, Felkészülés a temetésre] áthullámzik az emberen, aki realizálja a halál elkerülhetetlenségét. A halált megelőző élet a mindennapok megélését, felfogását és értelmezését jelenti, sajátosan különböző módokon [A gyáva, Üres napok, Tóbi néni]. „A férfi félt. Félt és szorongott. Néha olyannyira rájött a szorongás, hogy szinte remegett, olyankor nem használt semmi, legfeljebb ha erős nyugtatót vett be, de azt nem nagyon akart bevenni, mert félt a nyugtatóktól is, úgy általában hogy azok egészségtelenek, ártanak a szívnek [...]” [A gyáva]. Az általános félelem az én önmagával szembeni félelmét, saját elmúlását, megöregedését is magában foglalja [Üres napok, A látogató, utóbbi elbeszélésnek az arca vonatkozó leírása olyan, mintha Csontváry Kosztká Tivadar Öreg halászának az arcát írná le]. Petőcz szembeállítja a fiatalság és öregség pontjait, a fiatal és idős, életkortól függetlenül halálukat váró szereplőket. Belenyugvoán ír az élethelyzetekről: „Aztán már nem kérdeztem semmit. Mentem tovább, vártak a tennivalók, már ha van még tennivalója az embernek, este, vacsoraidőn túl, ballagva hazafelé, ahol nem várja őt senki sem [...] A fiú, az unoka viszont nem ült mellette, és a kicsi kis sámlit sem láttam. Ami még feltűnt az öregem, hogy vastag fekete szalag van a bal felső karján. Ahogy a hegedűjét tartotta, ez a vastag fekete szalag valahogy nagyon vonzotta a tekintetet. Nem tudtam máshova nézni.” [A hegedűművész]. A halálfélelem, mások halálának megtapasztalása és a saját halál még életben történő elgondolása, lejátszása különleges érzetet tükröz: „a koporsó, a sír gondolata ilyen szempontból végtelenül taszító volt számára. Nem tetszett neki az a lehetőség sem, hogy ott,

lent a föld alatt, a sírban mindenféle állat, férgek, bogarak támadják meg a testét, és a csontjairól leeszik a húst, az izmot, megtámadják a belső szerveit, még az inakat is, nem, ez a fenyegető jövőkép is rendkívül ijesztő volt [...] nem magát a tüzet nem szerette, hanem azt a gondolatot, hogy egyszer majd elhamvasztják, és por lesz meg hamu mindaz, ami az ő teste, a sejtjei, a molekulái, és így mindez nem kerül bele a természet természetes körforgásába, hanem megsemmisül, ez a gondolat kifejezetten zavarta a férfit.” [Felkészülés a temetésre]. („Heideggernél a szorongás éppen nem a halálfélelmet jelenti, hanem a legsajátabb, legvégső lenni tudás megértésének lehetőségéhez kapcsolódik. Ekkor az ember a halált a saját halálaként érti meg. [...]” Barcsi Tamás, *Egy „halál-regény” egzisztenciálfilozófiai és logoterápiai vonatkozásairól* = *Logoterápia és egzisztenciaanalízis*, Nemzetközi Tudományos Egyesület [LENTE] Kolozsvár – Logoterápia Alapítvány, 2015, 110.). Petőcznél is körvonalazódik, hogyan képes *lenni* az ember, halálával vagy mások halálának megtapasztalásával szemben, illetve mellett. Az élethez társított életszeretet inkább a Másik szeretetében és a róla való gondoskodásban körvonalazódik (*Tóbi néni, A lány, a szomszédból*). Ennek lehet ellenpontja a városmajori tömeggyilkosságok háttérjelenléte, ahol a gondoskodást [az élet meghosszabbításáért tett fizikai és lelki gesztust] az élet szándékos lerövidítésének fizikai és lelki cselekménye, a szándékos emberölés váltja. Öngyilkosság nincs jelen, csak a természetes halálra készülés mélységei. Ellentétben a korábban a Petőcz által megfogalmazott sorokkal, ahol az életben maradás [életben tartás] [m]értéke elhalványodik: „»Éhes vagyok«, mondja a felirat, pedig már napok óta nem érzek éhséget. Talán mégis éhes vagyok, csak még nem tudom, mire. Ha majd megtudom, akkor talán azt is megértem végre, minek is csinálom ezt. Ezt az egészet. Johnny arra tanított, hogy *csinálnom kell*. De azt nem mondta meg, hogy minek.” [Petőcz András, *Johnny tanított* = *Uő, A denevér vére*, Napkút, Budapest, 2019, 77.).

A találkozások, rokonságok körforgása az anya alakjában is fontos helyet kap az elbeszélések között (*Anya alszik, Anya a mobilon*). Virtuális és valós látogatások zajlanak le, ahol az életet nemsokára elhagyó anyaalak a dimenziók határán lebeg. A tőle való búcsúzásban félszegség, tanácsatlanság rejlik: „Anya kérlek, vigyázz magadra.” (*Anya a mobilon*). Valójában a lélek új létmódjába való átlépésről, a lélek útjára bocsátásáról van szó, az elköszönésben rejlő többletjelentésről. A következő elbeszélést vezeti fel ez a szöveg, ahol az anya már alszik, álmodik, és láthatóan kellemes képeket vizionál [Vö.: Petőcz András, *Anyám arca, Az utolsó álmom* = *Uő, A látogatás emléke*, Fekete Sas, Budapest, 2022, 95, 97.). A felébresztés, a visszazökkentés a félelmet hozná, és egyfajta személyes bűnelkövetést jelentene, morálisan rossz lépést, mely a Másikat megzavarná ebben az átlépésre való felkészülésben, és magában az átlépésben. Ennek felismerése az én Másik felé nyitott érzékenységét, empátiáját tükrözi. Ebből a kapcsolatból, de nemcsak ebből következően jelenik meg az általános bölcsesség is a szövegekben, amely a másik iránti elfogadást, a másikban felismert értéket, időt és a kölcsönhatás hatékonyságát ismeri fel: „a tanításának a lényege a legapróbb hibára való rámutatás volt” (*A varázsló különös szomorúsága*). „Azután elment a tanítvány, mert megérkeztek a varázsló rokonai és testvérei, s azokkal ő nem volt ismerős.” (*A varázsló különös szomorúsága*). Szürreális eseményekkel egészül ki több helyen is (*A varázsló különös szomorúsága, A mohikán igaz története, A látogató*) a szövegvilág, illetve a létezésnek és az eltűnésnek különös dimenzióváltásai jelennek meg, mintha

a jelen egyszerre tartalmazna valamennyit a múltból, és láttatná azt. Belső átalakulások, metamorfózisok, számadások, emlékek és emlékezetek köré épül fel ez a szövegi közvetítés [*Üres napok, Tóbi néni, A lány, a szomszédból*].

A saját közelség és saját eltávolodások mezsgyéjén [*A hajléktalan*] az elme el is vesztheti a valóságérzékét, valamilyen szinten már egy másik szférában érezheti magát, ami lehet pszichikai eltávolodás, kettős létérzés, fizikai halálközelség a helyben maradás és a menekülés, a csendben maradás és a beszéd jegyében, amelyek a különböző mozgásfókuszokat is leképezik. A természetközelség [az otthon és a fák megérintésének telítő melegsége], illetve a hozzátartozók külföldön élése is kontrasztot képez a helyben levés és a mozgásdimenziók kérdésében [*Üres napok*]. A halálba átlépéssel (és annak előkészületeivel) tér meg, illetve tér vissza az ember a másik szférába: „Teljesítette azt, amit teljesítenie kellett. És imádkozott is. Most már minden jó lesz.” [*Üres napok*]. Az öregségnek jelképes része az öreg kéz, a történelem emlékezte – az öregség maga az emlékezet, sugallja Petőcz. A szépség és az öregség egyszerre válik romantikus-filozofikus harmóniává. „Szép vagy – mondta a lánynak. – Törődj inkább magaddal. Ha már én nem törődhetek veled. Ne engedd, hogy elmúljon az idő, nem szabad megöregedni.” [*A lány, a szomszédból*].

Az ember jelenléte és mitikus-misztikus kötelékei egyszerre képeznek különálló és egybeolvadó szférát. A narrátor-szerző mint láttató is megjelenik, bemutatja a történeteket, az életet és a halált, bemutatja azt az időintervallumot, amelyben ő maga átszeli a másik ember életét, és találkozik vele. Olykor egyetlen ponton történik meg a találkozás, a másik (meg)látása, éppen annyi időre, hogy a kölcsönhatás megfelelő arányban létrejöjjön, és a későbbiekben már nem keresztezik egymás útját [*A lány, a szomszédból, Tóbi néni, A hegedűművész*]. Fontos az interperszonalitásban megtalálható (jelen)lét és (el)távozás, az egyedül-levés és a kommunikáció kettőssége is. Petőcz ábrázolja az ember diverzitását, sokszínűségét, ami belső világokban teljesedik ki, imákban [*A látogató, Üres napok*], a napok és a következő napok, hónapok, évek és az egyszer csak már megfoghatatlan, mérhetetlen idő jelenéért folyamodó kérdésben. [*Napkút*]

HÖRCHER ESZTER